

Постоянно Грин наделяет героя внутренней жизнью. Так было как с реалистической, так и с романтической новеллой. Динамический сюжет с обязательным элементом психологизма и станет у Грина основным поэтическим средством изображения центрального героя его ранней новеллистики.

Литература:

1. Грин А. С. Собрание сочинений. В 6 т. – М.: Правда, 1965. – Т. 1 – 6.
2. Кобзев Н. А. Роман Александра Грина (проблематика, герой, стиль). – Кишинёв: Штиинца, 1983.
3. Локс К. А. Грин // Печать и революция. – 1923. – № 5.
4. Н... А. Грин. Пролив бурь // Современный мир. – 1913. – № 6.
5. Роскин А. Судьба писателя-фабулиста // Художественная литература. – 1935. – № 4.
6. Фрид Я. А. Грин. Гладиаторы // Новый мир. – 1926. – № 1.

Голосова Т.М.

ЗОВНІШНЬОТЕМПОРАЛЬНА КВАЛІФІКАЦІЯ ЛІМІТАТИВНИХ КАТЕГОРІЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИ ФУНКЦІОНУВАННІ ФОРМ УМОВНОГО ТА НАКАЗОВОГО СПОСОБІВ

Поняття лімітативності в сучасному мовознавстві входить у парадигму граматичної та функціонально-семантичної категорії аспектуальності.

У граматичній аспектуальній системі семантика лімітативності є інваріантною [1–4] або однією з варіантних [1] ознак, яка виступає, передусім, як засіб розмежування видових протиставлень поряд з граматичними категорійними значеннями результативності, граничності, точечності, закінченості дії або часу, багаторазовості, цілісності тощо, у залежності від тієї або іншої аспектуальної теорії. Отже, вказана категорійна семантика визначає насамперед виділення дієслівних форм доконаного виду.

Лімітативність у функціональній граматиці кваліфікується як семантична категорія, що об'єднує різні типи відношення дії (в широкому значенні) до межі, і разом з тим як поле, що охоплює засоби тієї або іншої мови, які служать для вираження вказаних відношень [3]. Межа при цьому охоплює семантику повноти (вичерпаності) вияву дії, що фіксується тим чи іншим дієсловом у часі.

Таким чином, лімітативність входить у загальну парадигму функціонально-семантичних субкатегорій аспектуальності: тривалості, кратності, перфектності, статуральності, реляційності, представляючи семантику внутрішнього часу дії [2, 3].

Загальне функціонально-семантичне категорійне значення реалізується як формами доконаного, так і дієсловами недоконаного виду при наявності/відсутності взаємодії з додатковими елементами контексту, що підкреслюють вказану семантику. Тому поняття лімітативності включає широке значення, яке об'єднує різні типи відношення дії до внутрішньої межі, тобто як безпосередню, експліцитну або опосередковану, імпліцитну наявність межі, так і її відсутність. У загальний функціональний категорійний зміст входить поряд з лімітативністю поняття алімітативності.

Оскільки в слов'янських мовах ядро вказаної функціонально-семантичної категорії репрезентує аспектуальна система дієслівного виду, власне граматичне мовне і функціонально-семантичне значення лімітативності знаходяться в ієрархічних відношеннях, де провідною видається безпосередньо граматична мовна семантика обмеження, що базується на функціонуванні дієслівних форм доконаного виду. Вказане категорійне значення розширяється у функціонально-семантичній аспектуальній системі за рахунок потенційних можливостей передусім форм недоконаного виду, що мають семантику граничності як при наявності, так і при відсутності додаткових детермінантів обмеження, досягнення межі в контексті.

У системі макроструктурного текстового компонента вказана категорійна семантика репрезентує функціонально-семантичну макрокатегорію лімітативності.

Для інваріанта функціонально-семантичної макрокатегорії лімітативності макроструктурного текстового рівня характерним є передусім формування основного домінуючого категорійного значення, яке охоплює всі компоненти поліпредикативного комплексу, представленого в макроструктурі. Разом з тим, такого типу категорійні текстові інваріанти є, певною мірою, відносними, на противагу власне мовним абсолютним функціонально-семантичним інваріантним ознакам категорії виду в галузі граматичної мовної аспектології.

Потрібно відзначити і той факт, що оскільки основною категорійною домінантою у вираженні функціонально-семантичної категорії є категорія виду, власне видові форми і визначають провідне значення макрокатегорії лімітативності.

Отже, такого типу текстова система в концептуальному аспекті являє собою складну поліпредикативну ситуацію дійсності – подію. Під складною ситуацією дійсності розуміється, згідно з Дурст-Андерсеном [1], деякий мисленневий конструкт, який імплікує дві і більше базові пропозиції, тобто включає декілька простих ситуацій, що ідентифікуються на основі прямого фізичного сприйняття: статичного, стабільного зображення (стану) або процесуального, нестабільного (діяльного). Оскільки лімітативність у текстовій системі є внутрішньотемпоральною функціонально-семантичною макрокатегорією, вона реалізує комплексну подію поліпредикативної текстової системи, що становить собою послідовний перехід однієї дії, в якому суб'єкт або об'єкт знаходиться певний час, у новий стан, що є запереченням попереднього.

Функціонально-семантична макрокатегорія лімітативності репрезентує часову послідовність на рівні макроситуації-абзацу і маніфестує таким чином в системі тексту динаміку сюжетної системи. Виходячи з

ЗОВНІШНЬОТЕМПОРАЛЬНА КВАЛІФІКАЦІЯ ЛІМІТАТИВНИХ КАТЕГОРІЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИ ФУНКЦІОНУВАННІ ФОРМ УМОВНОГО ТА НАКАЗОВОГО СПОСОБІВ

цього, категорійна ситуація лімітативності на рівні макроструктури є темпоральною системно-структурною організацією, що реалізує серію дій, кожна з яких функціонує у вигляді обмеженого цілісного факту. Це, в свою чергу, дає можливість для функціонування темпоральної послідовності на основі реалізації, чіткого виявлення граматичної семантики зовнішньої межі.

Власне кажучи, категорійна макроситуація лімітативності на рівні абзацу формується шляхом концептуалізації мікроситуацій лімітативності, що маніфестуються в дієслівних формах. Об'єднуючись, вони здатні породжувати просту послідовність окремих подій, які спрямовуються на досягнення зовнішньої межі, а завдяки додатковим модифікаторам – варіанти категорійної ситуації лімітативності. У разі такої темпоральної орієнтації вживання видових форм носить самостійний характер, подібно до їх абсолютного вживання [3] і найяскравіше виявляється внаслідок розгортання дій, що мають експліцитну граматичну граничність, досягли внутрішньої межі.

Очевидно, що на перший план висувається функціонально-семантичне значення повноти, вичерпаності, яке передбачає можливість наступної дії, а також узагальнена семантика, спрямована на досягнення зовнішньої експліцитної реальної межі.

Вказана категорія властива минулому, теперішньому і майбутньому зовнішнім темпоральним планам мови персонажа. Вона передусім розгортається на базі інформативного регістру, оскільки в такому випадку персонаж «бере» на себе функцію автора – описує певні події. Дії відносяться насамперед до одного суб'єкта.

У чистому вигляді інваріант лімітативності реалізується у макроструктурах при функціонуванні дієслівних форм теперішнього, минулого та майбутнього часу доконаного виду дійсного способу, а також формами умовного і наказового способів, що передають послідовні лімітативні зв'язки. Перші складають домінують, а другі – периферію вказаного значення. Останні, периферійні компоненти при формуванні семантики лімітативності набувають додаткової зовнішньотемпоральної кваліфікації, що виражається на рівні текстової системи, поза власне мовну їх семантику. Вивчення функціонального навантаження неіндикативних форм у цьому аспекті є актуальним, не знайшло достатнього вивчення, а отже, становить мету нашого дослідження.

Загальна зовнішня темпоральна система цих форм виявляється не лише завдяки їх взаємному співвідношенню безпосередньо з дієсловами, що представляють граматичну часову систему, але й внаслідок виявлення відношень протиставлення, тобто передування чи слідування, форм наказового та умовного способів щодо дієслів дійсного способу. Це пояснюється різним співвідношенням волонтивного та реактивного комунікативних регістрів щодо інформативного та реактивного: взаємодією власне абзацної макрокатегорійної модальної семантики. Розглянемо на матеріалі російської мови.

Пор. для умовного способу:

...Хоть бы заикнулся раз - тебя бы, может, образумили добрые люди. (Шукшин)

Тут дієслова умовного способу зумовлюють функціонування категорії лімітативності в аспекті минулого темпорального плану, актуалізуючи значення *не заикнулся – не образумили*.

Або:

- Красивый воин всегда любимец Афродиты! Видишь, кинжал ударил сюда и, если бы пошел прямо, то пронзил бы сердце. Но Ликофон нарядился, надел тяжелое ожерелье. Кинжал, раздвинув одно из колец, отклонился к спине и прошел между ребрами и лопаткой (Ефремов)

Тут форми умовного способу *прошел бы, пронзил бы* репрезентують категорійну ситуацію лімітативності в минулому, оскільки співвідносяться як послідовні з лімітативністю, представленою преріальними формами дійсного способу: *ударил, не прошел, не пронзил, а раздвинул, отклонился и прошел*.

Див. в аспекті теперішньої зовнішньотемпоральної системи:

Я убила бы себя, чтобы ждать на берегу Реки!

- А я догадался о твоей ошибке, - сказал Клеофрад, - и следил, чтобы помешать тебе.

- Не все ли равно - раньше или позже? - пожала плечами Эрис.

- Не все равно. Позже ты поняла бы все, что не сумела сообразить сейчас, и подвергла бы

Таис и нас тяжким переживанием от глупой неблагодарности (Ефремов)

У цій макроструктурі форми умовного способу *поняла бы, подвергла бы* реалізують категорію лімітативності в аспекті теперішнього часу реальної текстової модальності тому, що співвідносяться з граматико-контекстуальним комплексом презенсного аспекту *не сумела сообразить сейчас*.

І в плані майбутнього:

- Ишь, носится как угорелый, - ворчала голова Тома. - Посадить бы его так, не попрыгал бы. (Беляев)

Тут дієслова умовного способу відносять дії до майбутньої граматичної системи у зв'язку з тим, що протиставляються теперішньому (*носится*) як дії можливі та бажані в майбутньому: *я посажу - он перестанет прыгать*.

Пор. для форм наказового способу:

- Угощайтесь.

-Нет, брат, - отказался Холин. - После водки не в цвет.

- Тогда поехали, - вдруг сказал мальчик, поднимаясь и не глядя больше на стол. - Подполковник ждет меня, чего же сидеть?..Поехали! - потребовал он.

- Сейчас поедем, - с некоторой растерянностью проговорил Холин. В руке у него была фляжка, он собирался, очевидно, налить еще мне и себе... (Антонов)

У цій макроструктурі лімітативність дій у мові персонажів передається формами наказового способу завдяки реалізації певних послідовних імпліцитних зв'язків, які пов'язуються з діями найближчого майбутнього, того, що відбувається після моменту мови, і, таким чином, передбачають виконання "наказу". При співвідношенні з дієсловами дійсного способу теперішнього часу лімітативність відноситься до прензенного зовнішньотемпорального аспекту.

Див. в аспекті майбутнього:

- *Хорошо!* - воскликнул Чередниченко.- *Не надо мне верить на слово. Хорошо. **Возьмите на неделю отпуск за свой счет, поедемте со мной - посмотрите. Посмотрите, поговорите с соседями, сходите на работу...** Если я хоть в чем-нибудь обманул вас, я беру свои слова назад. **Расходы - туда и обратно - беру(возьму) на себя. Согласны?*** (Шукшин)

У цій макроструктурі художнього тексту форми наказового способу *возьмите, поедемте - посмотрите, сходите* репрезентують функціонально-семантичну категорію лімітативності в плані майбутнього зовнішнього часу внаслідок протиставлення формі теперішнього часу *беру*, яка звичайно виражає дії найближчого майбутнього і функціонує у значенні *возьму*, а також в результаті співвідношення з дієсловами дійсного способу, що вступають у зв'язки передування чи слідування з формами наказового способу та зумовлюють розгортання волюнтивного реєстру на основі інформативного.

Див. ще:

*Баев по-живому обозлился.- **Взял бы кол хороший, пошел бы в клуб ихний** - да колом бы, колом бы всех бы подряд. Ржать научились? Ногами дрыгать научились?.. **Теперь подставляй башку, я тебя жму обучать буду!*** (Шукшин)

У цій макроструктурі реалізуються послідовні лімітативні відношення, виражені формами умовного способу, які констатують можливі дії в плані майбутнього, сполучаючись з формами *обучать буду* та *подставляй*, що являють собою власне майбутні зовнішньотемпоральні зв'язки. Отже, волюнтивний реєстр включається як компонент в загальний – інформативний.

Іноді лімітативність наказового способу відноситься до минулого темпорального плану. Це відбувається в тому випадку, коли в мові персонажа розгортаються ретроспективні відношення. Пор.:

- *Капитан **говорит: "С палубы разойтись"**. Не видите, палубу перекосило? И чего глядеть? Казань как Казань, который раз едем! Бомбило ее или она горела, чтобы на нее смотреть? "**Разойдись с палубы**", - капитан **говорит!**...* (Николаева)

Тут послідовність форм наказового способу (*разойтись, разойдись*) репрезентує категорійну ситуацію лімітативності в мові персонажа, яка відноситься до плану минулого, оскільки передає попередні дії внаслідок співвідношення з формою *говорит*, яка функціонує в значенні *говорила*.

Отже, не зважаючи на констатацію відсутності темпорального значення у формах наказового та умовного способів традиційним мовознавством, у текстовій системі вони здатні актуалізувати той чи інший зовнішньотемпоральний аспект. Цікавим та плідним у цьому аспекті, з нашого погляду, є вивчення розглянутого співвідношення на матеріалі текстів інших стилів, де зовнішньотемпоральна кваліфікація форм умовного та наказового способів виявляється по-іншому.

Источники и литература

1. Бондарко А.В. Функциональная грамматика. – Л., 1984.
2. Дурст-Андерсен П.В. Совершенный и несовершенный виды русского глагола с позиций ментальной грамматики. Семвантика. Прагматика // Труды аспектологического семинара филологического факультета МГУ им. М.В.Ломоносова. – М., 1997. – Т. 1.
3. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. – Л., 1987.
4. Шелякин М.А. Категория вида и способы действия русского глагола. – Таллин, 1983.

Грозян Н.Ф., Приходна Н.С.

ЕЛІПСИС – ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ ШЛЯХІВ ПОПОВНЕННЯ СКЛАДУ МІНІМАЛЬНИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Сучасний етап розвитку фразеологічних студій позначений увагою до проблеми творення мінімальних фразеологічних одиниць (ФО). У зв'язку з цим вивчення шляхів поповнення мінімальних фразеологізмів є актуальним.

Мінімальні фразеологічні одиниці досліджували О.В. Беляєва, Ю.О. Божко, О.І. Діброва, Н.О. Зубець, Ж.О. Зубова, В.В. Істоміна, С.І. Ожегов, М.Ф. Палевська, С.А. Трухіна та інші, але ще до цього часу в мовознавстві немає єдиної думки про мовний статус цих одиниць. Дехто з дослідників (І.Є. Аничков, С.Г. Гаврін, М.М. Шанський) виступає проти включення подібних конструкцій до фразеологічного фонду мови. Так, на думку М.М. Шанського, „фразеологічний зворот – це відтворювана в готовому вигляді мовна одиниця, що складається з двох або більше наголошених компонентів слівного характеру, фіксована (тобто постійна) за своїм значенням, складом і структурою” [12, с.20]. У мінімальних фразеологічних одиницях один наголошений компонент, тому з позиції М.М. Шанського їх не можна вважати фразеологізмами.

Більшість же мовознавців (Л.Г. Авксентьев, М.Ф. Алефіренко, В.М. Білоноженко, А.М. Емірова, Н.О. Зубець, М.Т. Демський, М.П. Коломієць, С.І. Ожегов, Л.М. Пелепейченко, П.О. Редін, Л.Г. Скрипник, В.Д. Ужченко, Г.М. Удовиченко, О.І. Смирницький) визнає досліджувані утворення фразеологічними одиницями, оскільки вони мають ознаки, притаманні фразеологізмам: відтворюваність, стійкість, семантичну